

YENİ BİLİKLƏRİN MÖHKƏMLƏNDİRİLMƏSİNDƏ TƏLİM ÜSULLARININ TƏTBİQİ İMKANLARI

Uzun illərdən bəri ibtidai siniflərdə aparılan təlim işi mexaniki xarakter daşımış, şagird təfəkkürünün inkişaf etdirilməsi ikinci planda qalmış, fəal təlimin tətbiqi imkanları, ondan istifadə yolları ümumiyyətlə aparılmamışdır. Tamamilə yaddaşa əsaslanan təlim dərslərdə şagirdlərin inkişafını ləngidir, dərslin səmərəliliyini artırmağa imkan vermir. Dövlətimiz apardığı təhsil islahatları ilə bu problemin həllini tapmağa çalışmış və bir sıra yollar müəyyən olunmuşdur.

Belə bir şəraitdə, şübhəsiz, yeni biliklərin möhkəmləndirilməsi üzrə işlər də şagirdlərin yaddaşına əsaslanırdı. Materialın dəfələrlə təkrarlanması (əzbərlənməsi) nəticəsində qismən möhkəmləndirilməsinə nail olunurdusa da, şagirdlərin ümumi inkişafı təmin edilmirdi. Fəal təlimə keçid, yeni kurikulumun tətbiqi ilə əlaqədar biliklərin əldə edilməsində təfəkkürə üstünlük verilməsi, biliklərin möhkəmləndirilməsi prosesində də şagirdlərin dərslərdə fəallaşdırılması zərurətini irəli sürdü.

Yeni materialın möhkəmləndirilməsinə formal bir iş kimi baxmaq olmaz. Bəzi müəllimlər dərslərin bu mərhələsini ona görə səmərəli təşkil edə bilmirlər ki, onlar möhkəmləndirmə prosesinin təlimdəki rolunu düzgün qiymətləndirmir, onu artıq hesab edirlər. Elə müəllimlər də vardır ki, möhkəmləndirməni şagirdlərin öz öhdəsinə buraxırlar. Əlbəttə, bu cür hal işə birtərəfli yanaşmanın nəticəsidir. Biliyin şagirdlər tərəfindən möhkəm mənimsənilməsinə arxayın olmaq səhvdir.

Yeni dərslərin möhkəmləndirilməsi mərhələsini sadəcə olaraq verilən biliyi təkrar etmək kimi başa düşmək olmaz. Möhkəmləndirmə mərhələsi, həm də yaxşı mənimsənilmiş məsələləri meydana çıxarıb, yeni münasib izahatlarla tamamlamaq, məzmunun çətin mənimsənilə bilən cəhətləri ətrafında müvafiq əlavə tapşırıqları yerinə yetirmək kimi məsələləri əhatə edir.

Məlumdur ki, möhkəmləndirmə üzrə sistemli iş aparılırsa, öyrədilən biliklər bir müddətdən sonra şagirdlərin yadından çıxır.

Fəal təlimlə dərslər təşkil edilərkən aşağıdakı amillər əsas götürülməlidir:

Təlimin psixoloji mühitinin hörmət və etibar əsasında qurulması şagirdlərdəki inamsızlıq hissini aradan qaldırmaqla bərabər, ən zəif şagirdlərin belə yaradıcı prosesə qoşulmasına təkan verir. Çünki müəllim hər bir şagirdə hörmət və ehtiramla yanaşır və onda belə bir inam yaradır ki, onun işi yaradıcı bir işdir. Bu zaman şagird uğursuzluq qorxusu, səhv fikir söyləyəcəsinə görə tənbeh edilmək, aşağı qiymət almaq təhlükəsindən uzaqlaşır və onun idrak fəallığı dərslərin boyu lazımı səviyyədə saxlanılır. Dərs mühiti göstərilən əsasda həyata keçirilməlidir. Şagird dərslərin prosesində özünü sərbəst hiss etməli əsas fikrini tədris olunan mövzuya yönəltməlidir.

Möhkəmləndirmə anlayışı ümumi başlıqlar altında verilmiş mövzuların möhkəmləndirilməsinə həsr edilməlidir. Ümumi başlıqlar dedikdə, oxu dərslərində yeddi-səkkiz mövzunu əhatə edən başlıqlar nəzərdə tutulur. Bəzi müəllimlər təkrarı möhkəmləndirməklə qarışdırırlar. Təkrar bilikləri möhkəmləndirməyin ən başlıca üsuludur. Yəni təkrar möhkəmləndirmənin tərkib hissəsidir. Təkrar yenidən tədris olunmuş mövzuya aid edilməlidir. Təkrar həmin mövzuların tədrisinin təkrarı deməkdir. Təkrarın müxtəlif növləri mənimsənilmiş biliyin möhkəmləndirilməsinə əsaslı şərait yaradır.

Ümumi başlıqlar altında verilmiş oxu materialının ümumiləşdirilməsi də yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi 7-8 mövzunun ümumiləşdirilməsinə həsr edilməlidir. Məsələn:

1. Mətdə verilmiş əşyanın və ya obrazın xarici əlamətlərini saymaq;
2. Mətdə göstərilən fakt və hadisənin təsvirini vermək;
3. Mətdə əşyanın nə dərəcədə verildiyi, bunu daha necə vermək mümkün olduğunu öyrənmək;
4. Mətdə əşyaların ümumiləşdirilməsi və onların əlaqəsi haqqında danışmaq;
5. Mətdə iki əşyanın oxşar və fərqli cəhəti, həmçinin onların ümumi cəhətini araşdırmaq;
6. Mətdə əşyaya tələb olunan qiyməti vermək;
7. Mətdə iştirak edən surətlərə tələb olunan dərəcədə qiymət vermək;
8. Mətdə təsvir olunan bu və ya başqa bir hadisəyə tələb olunan səviyyədə qiymət vermək və oxuyarkən həmin hadisəni səs tonu ilə dinləyiciyə çatdırmaq;
9. Mətdə iştirak edənlərin bir-birinə olan münasibətlərini müəyyənləşdirmək;
10. Mətdə az cizgi ilə verilmiş hadisə və faktları üzə çıxarmaq;
11. Mətdə təsvir edilən hadisənin səbəbini aydınlaşdırmaq və bu hadisənin yarandığını müəyyənləşdirmək;
12. Mətdə göstərilən surətlərin bir-birinə olan əks münasibətlərinin səbəbini izah etmək və əsaslandırmaq;
13. Mətdə verilmiş şəkllə plan tutmaq (şifahi), şəkllə daha nələr əlavə etmək lazım olduğunu söyləmək;
14. Sərlövhlə ilə mətnin planının tutulması (nəqli cümlələrdən ibarət)
15. Mətnin planını başlıq ilə tutmaq (mətdən götürülmüş ifadələr işlətməklə)

İnteraktiv təlim müəllim və şagirdlərin qarşılıqlı əlaqəsi, ünsiyyət prosesidir. Bu cür qurulmuş dərslər nə şagirdləri, nə də müəllimi yormur. Dərslər şagirdin ixtiyarına vermək əsas amildir. Şagirdlər dərslərin prosesində tam hüquqlu tərəf kimi iştirak edirlər. İnteraktiv təlim metodları müəllimin bələdçiliyi ilə şagirdlərin müxtəlif informasiya mənbələri hesabına və ya qarşılıqlı ünsiyyət zamanı yeni biliklər əldə etmələrinə imkan verir. Bu yolla qazanılan biliklər şagirdlərin yaddaşında uzun müddət yaşayır. Materialın möhkəmləndirilməsi prosesində şagirdlərin həmin materialı qavramaları, sualların düzgün verilməsi əsas şərtidir. Möhkəmləndirmə diqqət, maraq, qavrayış, təfəkkür və s. psixoloji amillər əsasında qurulmalıdır. Möhkəmləndirmə prosesində 3 mərhələ əsas götürülməlidir:

¹ ADPU-nun baş müəllimi, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

Düşünməyə yönəltmə; Düşünmə; Dərketmə.

Birinci mərhələdə iş elə qurulmalıdır ki, şagirdlərin hər biri fikrini deyir, söylənilən fikirlər arasında daha düzgün olan fikirlər seçilib, böyük ölçülü ağ kağıza yazılır, yazı taxtasından asılır. Bu mərhələdə şagirdlərə mövzu ilə bağlı suallar verilməlidir, bildikləri haqqında düşünmək tapşırılmalıdır.

İkinci mərhələdə şagirdlər keçmiş mövzuların mahiyyətini dərk etməlidir.

Üçüncü mərhələdə şagirdlər əvvəllər öyrəndiklərini yada salır. Bu prosesdə düşündürücü suallar verilməlidir. Tətbiqetmə işlərinə geniş yer verilməlidir. Oxu dərslərində möhkəmləndirmə işləri aparılarkən şagirdlərin məntiqi təfəkkürünü inkişaf etdirmək üçün tapmacalardan, yanılmaclardan istifadə etməyin böyük əhəmiyyəti vardır. Möhkəmləndirmə prosesində izahlı oxu dərslərində şagirdlərin müstəqil işi, biliklərin şüurlu qavranılmasına təkan verir. Onlarda əqli qabiliyyətin, müstəqil çalışma bacarığının inkişafına xidmət göstərir, qazanılmış bilik və vərdişlərin əməli tətbiqinə şərait yaradır. Möhkəmləndirmə prosesində evristik müsahibədən geniş istifadə edilməlidir. Bu müsahibə şagirdləri axtarışa cəlb edir, onları mühakiməli fikirlər söyləməyə imkan verir. Mühakimə yürüdən şagird bu zaman yoldaşlarının fikrinə hörmət etməyi, onları sözlərini kəsmədən dinləməyi, yeri gəldikdə icazə alaraq fikrə münasibət bildirməyi öyrənir. İnteraktiv metodların oxu dərslərində tətbiqi də elə insanlar arasında qarşılıqlı münasibətlərin milli dəyərlər əsasında qurulmasını təmin edir.

Təlim prosesində şagirdlər tədricən mürəkkəbləşən yaradıcı şəraitə düşürlər. Bu zaman əldə edilmiş biliklər yeni biliklərlə uzlaşır. Yaradılmış vəziyyəti bir qədər də aktivləşdirmək lazımdır ki, sinifdə yüksək fəallıq yaransın. Belə ziddiyyət şagirdlərin təfəkkürünü hərəkətə gətirir, fikirlərini irəli aparır, onları tədqiqata həvəsləndirir. Şagird problemin müstəqil həlli yolunu axtarır. S.L.Rubinşteyn yazır ki, fikri prosesin başlangıcı adətən problemlə situasiyanın yaradılması hesab olunur. İnsan nəyi tapmaq istəyirsə, düşünməyə başlayır. İnsan düşünə-düşünə öyrənir, öyrənə-öyrənə düşünür. Problemlə situasiyanın yaradılması interaktiv metodların tətbiqi mərhələsidir. Belə situasiyanın yaradılması tədris prosesinin səmərəliliyini, məhsuldarlığını, müstəqilliyini təmin edir.

Möhkəmləndirmə prosesi də öyrənilmiş biliyin təkrar yada salınması, başa düşülməyən biliklərin yenidən verilmiş suallar və alınmış cavablar əsasında mənimsənilməsi kimi başa düşülür.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Kərimov Y.Ş. İbtidai təlim: problemlər, vəzifələr. Bakı, 2000.
2. Kərimov Y.Ş. Təlim metodları. Bakı, 2007.
3. Veysova Z. Məktəb müəllimləri üçün fəal təlim metodlarına giriş kursu. Məşqçilər üçün metodik vəsait. Bakı, UNICEF, 2003.
4. Veysova Z. Məktəb müəllimləri üçün fəal təlim metodlarına giriş kursu. Təlimçilər üçün metodiki vəsait. Bakı, UNICEF, 2004.

Açar sözlər: fəal təlim, intekrativ metod, sistemli iş, möhkəmləndirmə anlayışı

Ключевые слова: активное обучение, интерактивный метод, систематическая работа, концепция армирования.

Key words: active training, interactive method, system work, concept of reinforcement

Possibilities of application of interactive methods in the process of strengthening new knowledge

Summary

The possibilities of applying interactive methods in the process of strengthening new knowledge are discussed in the article. What factors are taken into account when organizing lessons with active learning. The article provides extensive information about this. Many factors are also reflected in the organization of lessons with active learning. At the same time, the interaction between teachers and students and the process of communication were highlighted.

Возможности применения интерактивных методов в процессе закрепления новых знаний

Резюме

В статье обсуждаются возможности применения интерактивных методов в процессе закрепления новых знаний. Какие факторы учитываются при организации уроков с активным обучением. Об этом подробно рассказывается в статье. Многие факторы также отражаются на организации уроков с активным обучением. При этом особое внимание было уделено взаимодействию учителей и учеников и процессу общения.

RƏYÇİ: dos. S.Abbasova